

УПРАВЛЕНИЕ НА ПОВЕДЕНИЕТО В КЛАСНАТА СТАЯ

Иван П.Иванов

УВОДНИ ДУМИ. Умението да се управлява ученическото поведение е от решаващо значение за успеха ви на един учител. То е критерий за неговата компетентност. То е основен източник на стрес, свързан с кариерата, както сочат множество изследвания по целия свят, както и на свързаното с това напускане на професията.

Източникът на проблема е добре известен: По-голямата част от учителите са изпратени в класната стая без абсолютно никакви обучение по управление на ученическото поведение. [1]

УЧИТЕЛИ И УЧЕНИЦИ. Не всеки ученик обича учителя, както и учителят не обича всичките ученици по равно. В същото време положителната комуникация се отразява по най-добър начин на резултатите от работата. [4]

Учениците чувстват един учител като по-грижлив, по-приемащ ги, по-разбиращ ги, по-заслужаващ доверие и/или игрив от другия. Те са различно енергични в течение на деня и подсъзнателно проектират своята тревожност върху учителя или върху един или повече съученици.

Учителите имат различни нива на търпимост за различни видове ученическо поведение. Те обикновено изпитват недостиг от информация за учениците, както и недостиг от умения да повлияят на ученика и увереност, за да приложат стратегии, необходими за ученика.

При ръководството на ученическото поведение трябва да се прилага простата, но ефективна формула: **Спокойствие = Сила и Смушение = Слабост.**

Има много ученици, които се стремят да смутят, разтревожат, изкарат от релси учителя, за да се насладят на “представлението”. Запазвайки спокойствие, ние действваме по-логично, ефективно и правим благоразумни решения.

ДЕЙСТВИЯ, ПОДОБРЯВАЩИ ОТНОШЕНИЯТА С УЧЕНИЦИТЕ. Има някои принципи за работата на учителя

- Учителят трябва да е достъпен, последователен и да не е злопамятен.
- Учителят трябва да има високи, но достижими очаквания към учениците.
- Учителят трябва да се грижи за всички ученици, да няма любимци.
- Учителят трябва да избягва непомерното хвалене и критикуване.
- Учителят трябва да осигури непрекъсната обратна връзка на ученика.
- Учителят трябва да допуска неофициални контакти.

Jones & Jones (1986) дават списък на действия, които имат положителен ефект върху отношенията:

- Ядене съвместно с учениците – в клас или в стола. Дори може да се превърне в своеобразна награда – обяд с учителя.
- Посещение на ученически изяви във и извън училище. Много ученици се занимават с изкуство и спорт и присъствието на учителя е винаги високо оценяване.
- Изпращане на лични писма и забележки на учениците.
- Използване на кутия за предложения в класната стая.
- Игра с учениците – спорт и забава.

- Празнуване на рождени дни.
- Обсъждане на лични проекти или поведението на учениците.

МЕНИДЖМЪНТ НА УЧЕНИЧЕСКОТО ПОВЕДЕНИЕ. Управлението на ученическото поведение (behavior management) е главната задача на учителя при създаването и поддържането на положителна учебна среда. Изучаването и развитието на академическите и поведенчески навици е необходимо за ефективния мениджмънт на класа.

ЦЕЛИ И ФИЛОСОФИЯ. Цел на мениджмънта на поведението е да подпомогне учениците в реализацията на академично и социално поведение, което повишава ефекта от обучението. При планирането на урока се има предвид една идеална ситуация (разпределение на времето) и всяко намаляване на това време чрез извършване на излишни действия води до намаляване на ефективността.

Управлението на поведението се основава на някои етически принципи:

- награждаваща, а не наказваща природа на образованието;
- въздействие на интересите на ученика;
- предложенията трябва да са съчетани с конструктивна критика;
- конструктивна критика, която трябва да е персонална;
- учителят не трябва никога да участва в борба за власт или за победа над учениците;
- съхраняване на душевността на учениците;
- конфиденциалност;
- обективност и неемоционалност на документацията;
- ефективна комуникация с учениците, учителите и другите професионалисти;
- то трябва да се разглежда като възможност за обучение, а не като възможност за наказание;
- планирането и действията трябва да се извършват от позициите на ученическите интереси;
- трябва да се игнорират нарушителите;
- благодарете на учениците, когато опитват да се усъвършенстват;
- не засягайте разстроения ученик;
- информирание на всички учители, които работят с класа;
- документацията трябва да е обективна и свободна от емоции.

ПЛАНИРАНЕ И КООРДИНАЦИЯ. При мениджмънта на поведението учителят изпълнява редица дейности:

- установяване на правила;
- установяване на графици и списъци от дейности;
- наблюдение на ученическото поведение;
- дизайн на план за мениджмънт на поведението;
- формулиране на цели на поведението на учениците;
- избор на подкрепления;
- отчитане на поведението и онагледяване;
- оценяване на интервенционната ефективност;
- осигуряване на обратна връзка.

ПЛАН ЗА МЕНИДЖМЪНТ НА ПОВЕДЕНИЕТО. От своя страна планът за мениджмънт на поведението представлява писмен документ, който описва целевото поведение (което трябва да бъде изменено), стратегии или вмешателства спрямо целево поведение, със съответната система на регистрация. Прави се или от учителя (класния

ръководител) или от администрацията. Съдържа: (1). Цел. (2). Целево поведение. (3). Действия. (4). Подкрепления. (5). Необходими материали. (6). Процедура за регистрация.

ПРОБЛЕМНО ПОВЕДЕНИЕ НА УЧЕНИЦИТЕ. Причините за лошо поведение на учениците са разнообразни и уменията на учителя да ги определи е много важно за мениджмънта на класа, тъй като е свързано пряко с интервенционните му стратегии.

Посочват се две базови причини:

1. Родителска любов и признание. Недостигът на любов и признание в детството предизвиква чувство за безнадеждност, ниска самооценка и потенциални трудности в междуличностните отношения – способност за сприятеляване и поддържане на приятелства.

2. Последователен и разумен контрол на дисциплината. Децата имат потребност от ясна, последователна система от правила и контрол, основан на любов а не на враждебност.

Ако тези елементи липсват (или дори един от тях), нарушенията са по-чести от нормалното. [5]

Освен тях, често се посочват и други причини:

- Първата и най-обичайна причина е скуката – когато учениците дълго време не са ангажирани с дейност, те често извършват нарушения.
- Друга обичайна причина е учебната фрустрация – прекалено трудните задачи предизвикват или агресивни реакции, или потиснатост.
- Някои ученици се държат лошо за да привлекат вниманието на съучениците (особено от другия пол).
- Лошото поведение може да се дължи и на реална или скрита борба за власт с учителя. Това се получава особено често когато другите учители са властни и новият или възприеманият като слаб се превръща в жертва.
- Неувереността в собствените сили може да е причина за лошо поведение. Постоянните конфликти с учителите са защитна реакция за да не се получават задачи, които заплашват с провал. [2]

ТИПОВЕ ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ В КЛАС. В литературата съществува голямо количество системи за организация и класификация на проблемите в поведението на децата. Срещат се обзори на 24 различни системи. Най-известните от тях са две.

GAP (1966), включва 10 категории: (здравни проблеми; реактивни нарушения; нарушения, свързани с развитието; психоневротични нарушения; личностни нарушения; психотични нарушения; психофизиологични нарушения; мозъчни синдроми; умствена недостатъчност и др.), като освен това всяка категория има подкатегории и обширен списък от признаци. Тази система е много критикувана за несъгласуваност в критериите за класификация и за клиничния и характер.

Системата за класификация на **Quay** (1972) е по-подходяща за практиката на мениджмънта на класа. Поведенческите проблеми могат да се класифицират в 4 категории: (1). Личностни проблеми. (2). Проблеми с маниерите. (3). Незряло поведение. (4). Социализационни простъпки. Към тях се добавят още: (5). Сериозни емоционални нарушения. (6). неправилна социална перцепция. (7). учебни затруднения. [3]

ЛИЧНОСТНИ ПРОБЛЕМИ. Децата с личностни проблеми са най-често обхванати от чувства за тревога, страх или дистрес, несъответствие и безнадеждност. Често се оплакват от физически болести и нещастие. Типично е: уединение, апатия, отхвърляне на другите, срамежливост, извънредна чувствителност, чувство за подчинено положение, депресия, тъга, печал, нервност, мечтание и тревожност. Те са по-скоро жертви на другите, отколкото нарушители в клас. Често се развиват схолофобия и дидактофобия.

ПРОБЛЕМИ С МАНИЕРИТЕ. Общи елементи в поведението – “активна антиобществена агресивност”; конфликти с учителите, съучениците, властите, родителите: бой, борба, неподчинение, разрушителни действия, безотговорност, своеволие, шумен, необуздан, експанзивен, наглост, нахалство, безочливост, ревност, импулсивност, истерия, гняв, сквернен език, заповедни и властни постъпки. Такива деца не само преследват другите, но и имат тенденция да са безразлични относно ефекта на тяхното поведение върху другите. Почти напълно липсва чувство за вина или разкаяние. Понякога това поведение е опит да се привлече вниманието на другите върху себе си и да получи внимание и признание. Често това поведение се отнася към патологичните и болестни състояния.

НЕЗРЯЛО ПОВЕДЕНИЕ. Незрялото, недоразвито, неадекватно поведение се характеризира с прекомерно фантазиране, пасивност, летаргия, слаба концентрация на вниманието, ленивост, сънливост, тромавост, непохватност, социална изолация, мастурбация, игра с играчки в клас, кражби, внушаемост, податливост на измами и лъжа, социална некомпетентност, разсеяност и обща незрялост. Деца, които “живеят в свой собствен свят”. Нямаат необходимите умения и навици, които да им позволят да се справят напълно с изискванията на училището.

СОЦИАЛИЗАЦИОННИ ПРОСТЪПКИ. Това са актове на поведение, които са следствие от социализацията – възприемане на определени поведенчески модели от обкръжаващата среда. Човек прави нещо, защото и другите го правят и защото мисли, че това е правилно. Поведението е отговор на средата, насочено е към подражание или утвърждаване сред връстниците. Такива деца като правило са членове на групи, банди, имат “лоши другари”.

СЕРИОЗНИ ЕМОЦИОНАЛНИ НАРУШЕНИЯ. Макар и по-рядко се срещат деца със сериозни емоционални проблеми: халюцинации, илюзии, дискоординации на време и пространство, тревожност и др. Те имат причудливо поведение, живеят в своя свят, обикновено отношенията с другите са безпорядъчни, разсъжденията им са странни и почти е невъзможно да се води нормално обучение с тях.

НЕПРАВИЛНА СОЦИАЛНА ПЕРЦЕПЦИЯ. Този аспект на поведението може да бъде определен като неспособност за незабавно идентифициране и разбиране значението на поведението на другите, намалена способност за разбиране на отношения, чувства и намерения на другите, на вербални и на невербални изразения. *Lerner (1976)* описва тия деца като: лошо реализиращи се в независими действия сред връстниците; слаби в оценките си на другите; нечувствителни към общата атмосфера на социалната ситуация и непрекъснато изказващи се или действащи неадекватно на ситуацията. Това са деца, които често бягат от училище; често се оплакват, че другите не ги обичат; често наричат другите с прозвища; тотално чувство за вина – аз съм прост, тъп...

УЧЕБНИ ЗАТРУДНЕНИЯ. Този термин е изключително широк в своя обхват и дефинициите са неясни. Общо това са деца, които изпитват различни проблеми, водещи до трудности при обучение в нормални условия, но няма ясно идентифицирани причини за тези трудности. В практиката се използва и определението на *Clements (1969)* – ученик с поне средно ниво на интелектуално развитие, със съществено изоставане в едно или повече основни академични умения (четене, аритметика, писане...) и демонстрира една или повече характеристики, обикновено свързани със синдрома за познавателната неспособност (хиперактивност; беден, неизразителен език; емоционална лабилност или неспособност за концентрация). [Ib.]

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Добрата система за управление на поведението в класа има четири компонента, които са и основните правила:

- Установете система от правила за поведение
- Установете система от последици при нарушаване на правилата
- Установете система за поведението е признаването и награждаването на подходящо поведение.
- Бъдете последователни

И ОЩЕ ЕДИН ПОДХОД: ДЕСЕТ ПРАВИЛА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПОВЕДЕНИЕТО

1. Винаги се отнасям към децата с уважение и запазване на тяхното достойнство.
2. Винаги правя това, което е в интерес на учениците.
3. Търсене на решения, а не на вина.
4. Имайте толерантно, търпеливо, достойно и уважително поведение и изисквайте същото.
5. Правете възможно най-малкото вмешателство.
6. Свържете се с учениците си и изградете силни лични връзки с тях.
7. Непрекъснато втъпявайте на учениците надежда за успех.
8. Никога не правете нищо неуважително, незаконно, неморално, неефективно, вредно за здравето / безопасността на учениците или каквото вие не бихте искали да ви се направи.
9. Никога не се отказвайте от един ученик. Бъдете загрижени за поведението му, но имайте вяра в способността му да се промени към по-добро.
10. Повече награждавайте, отколкото до наказвате. [6]

ПРИЛОЖЕНИЕ: ЧЕКЛИСТ ЗА АВТОДИАГНОСТИКА НА УМЕНИЯТА ЗА МЕНИДЖМЪНТ НА УЧЕНИЧЕСКОТО ПОВЕДЕНИЕ

Този чеклист служи за самооценка на учителите за мениджмънт на поведението на учениците. [6]

На всеки въпрос се отговаря с ДА или НЕ. Отговорите на айтемите с НЕ всъщност са слабости и респективно цели за професионално развитие.

ПЛАНИРАНЕ

- Имам един всеобхватен план за управление на поведението, който включва: Позитивни правила, които казват това, което учениците трябва да правят. Правилата са в допълнение към, а не са съкращение на училищните правила. Списък на последиците (леки наказания) за нарушаване на правилата. Начини за признание и благодарност на учениците за това, че показват подходящо поведение
- Представил съм плана си за управление на поведението на моя директор и съм се срещал с него за обсъждане на плана. Ако планът бъде одобрен, ще поискам неговата подкрепа, когато един ученик е достигнал последната стъпка от моя списък на последиците.

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПЛАНА

- Моят план се прилага еднакво за всички ученици. Аз не си позволявам да се страхувам от решенията си относно някои ученици или да проявявам снизходителност (освен ако не съм направил грешка в решението).
- В някои ситуации учениците са смешни и непохватни. Аз не санкционира такова поведение, което бързо ще се забрави.

- Използвам хумор или разсейване за пренасочване на леко неморално поведение.
- Аз избягвам "празни коментари" (например, "Вашата чанта е в коридор." "Ти говориш").
- Когато учениците се държат лошо, аз им давам ясни, твърди насоки какво да се направи.
- Ако моите указания не се следват, насочвам се към първата последица от моя списък. Продължавам през списъка, докато не получа съответствие.
- Аз последователно прилагам правилата чрез преминаване през йерархията на последиците.
- Аз контролирам моите емоции.
- Аз никога не крещя на учениците с изключение на случаите, в които някой е в опасност.
- Използвам уважителна терминология, когато дисциплинирам моите ученици.
- Аз никога не натяквам на учениците, които са сгрешили и не им „чета конско“.
- Спазването на моите указания и налагането на последици е изпълнено със спокоен и учтив тон.
- Аз поощрявам някои ученици за подходящо поведение и в същото време мога да игнорирам съзнателно лошото поведение на други ученици,
- Аз постоянно поощрявам позитивните реакции на учениците.
- Аз съм един добър пример за подражание за учтиво и уважително поведение, желано от моите ученици.

ПРЕВЕНЦИЯ ВМЕСТО РЕАКЦИЯ

- Аз поздравявам моите ученици в класната стая и ги призовавам да се държат добре в стаята.
- На таблото в класната стая на видно място стои раздел „Направи веднага” и учениците ги виждат, като влизат в стаята. Те знаят, че трябва да започнат с тази проста задача веднага. Тази дейност съсредоточава учениците и ги подготвя за предстоящия урок.
- Въпреки че аз съм гъвкав в подхода ми към децата, моята класна стая е структурирано място.
- Аз стандартизирам възможните действия в класа.
- Аз поддържа приятна, полезна и позитивна учебна среда.

МЕНИДЖМЪНТ НА ПОВЕДЕНИЕТО ПО ВРЕМЕ НА ПРЕПОДАВАНЕТО

- Аз съм организиран и подготвен за всеки урок.
- Часовете ми са добре организирани.
- Аз варирам моите методи на преподаване според ситуацията.
- Мога да направя уроците интересни, за да се мотивират учениците (например, мултимедия, хумор, анимация, интереси и т.н.)
- Аз насищам уроците с материал за живота на учениците, така че обучението да е значимо за тях.
- Аз задавам въпроса, преди да избера кой ще отговори. (В противен случай, останалите ще спрат да слушат / мислят).

ИЗВЪН КЛАСНАТА СТАЯ

- Знаейки, че учениците се държат по-добре с учители, които харесват, аз се

запознавам с учениците ми на лична основа и говоря с тях извън клас.

- Търся нови идеи за преподаване и положителни начини за управление на поведението. Аз обсъждам с колегите как по-добре да се справя с проблемите.
- Имам поставени цели за себе си в областта на уважението и ефективното управление на поведението.

ЛИТЕРАТУРА

1. Иванов, И. Мениджмънт на ученическия клас. – Ш., 2005
2. Buck, Glenn H. Classroom management and the disruptive child. // Music Educators Journal, Nov92, Vol. 79 Issue 3.
3. Fremont, Theodore S., Fred H. Wallbrown. Types of Behavior Problems That May Be Encountered in the Classroom. // Journal Of Education
4. Positive Classroom Environment and Student-Teacher Rapport...
5. Riding, Richard, Craig, Olivia. Cognitive Style And Problem Behaviour In Boys Referred To Residential Special Schools. // Educational Studies (Carfax Publishing), Jul98, Vol. 24, Issue 2
6. <http://www.behavioradvisor.com/>